

Εφημερίδα :ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Ημερομηνία :19/6/01

Σελ. : 14

Τίτλος :ΟΙ ΓΨΙΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΕΝΟΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥ

Οι γήινες γλώσσες από τη σκοπιά ενός Αρειανού

Μια συλλογή επτά φιλοσοφικών δοκιμών και διαλέξεων του διάσημου Αμερικανού γλωσσολόγου Νόαμ Τσόμσκι

Του ΣΠΥΡΟΥ Α. ΜΟΣΧΟΝΑ

Noam Chomsky: «New Horizons in the Study of Language and Mind». Cambridge University Press, 2000, σελ. 230.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Σε δύο μεγάλες κατηγορίες μπορούμε να χωρίσουμε τα βιβλία του Νόαμ Τσόμσκι για τη γλώσσα. Στην πρώτη ανήκουν βιβλία αυστηρώς γλωσσολογικά. Οι «Συντακτικές Δομές» (1957) είναι το πρώτο βιβλίο αυτής της κατηγορίας και το μόνο που έχει μεταφραστεί στα ελληνικά (εκδ. Νεφέλη, 1991)· το «The Minimalist Program» (1995) είναι το τελευταίο.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν βιβλία φιλοσοφίας, κριτικής, αναστοχασμού. Στα βιβλία αυτά ο Τσόμσκι επεξεργάζεται τις φιλοσοφικές και ανθρωπολογικές συνέπειες του γλωσσολογικού του προγράμματος. Την κατηγορία αυτή εγκαινιάζει το βιβλίο «Cartesian Linguistics» (1966)· ακολουθεί το περίφημο «Language and Mind» (1972)· το πιο πρόσφατο βιβλίο αυτής της κατηγορίας είναι η συλλογή δοκιμών «New Horizons in the Study of Language and Mind» (Νέοι ορίζοντες στη μελέτη της γλώσσας και του νου).

Η συλλογή αυτή, με πρόλογο του γλωσσολόγου Neil Smith, περιλαμβάνει επτά εκτενή δοκίμια και διαλέξεις της περιόδου 1992-1997. Πρόκειται για περίοδο κατά την οποία σημειώνεται μία ακόμη σημαντική στροφή στο μοντέλο της γενετικής γραμματικής, την οποία

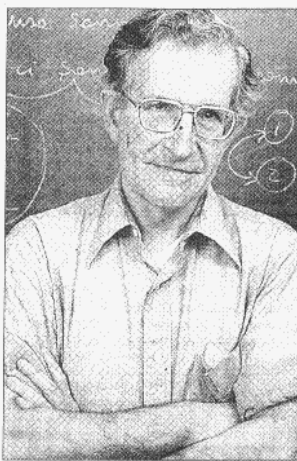
σηματοδοτεί η έκδοση του βιβλίου «The Minimalist Program». Ο «μινιμαλισμός», η νέα κατεύθυνση στο ερευνητικό πρόγραμμα του Τσόμσκι, είναι, κατά βάση, ένα αίτημα θεωρητικής απλούστευσης. Είναι επίσης ένα εξηγητικό αίτημα, με το οποίο ερμηνεύεται η διαδικασία της γλωσσικής εκμάθησης. Αποτελεί εξέλιξη της πριν τον μιναλισμό «παραμετρικής» αντίληψης. Την αντίληψη αυτή ο Τσόμσκι την έχει περιγράψει χρησιμοποιώντας τη μεταφορά ενός κουτιού με διακόπτες. Το «γλωσσικό όργανο», νοούμενο ως βιολογικά προσδιορισμένη ικανότητα του νου, είναι αυτό το «μαύρο κουτί» και η ενεργοποίηση ορισμένων διακοπών («παρამέτρων») έχει σαν αιτιώδες την «πραγμάτωση» (την εκμάθηση δηλαδή) της μιας ή της άλλης γλώσσας.

Γλώσσες και διαφορές

Σύμφωνα με τη νέα «μινιμαλιστική» αντίληψη, οι διαφορές μεταξύ των γλώσσων καθορίζονται από αφηρημένες μορφολογικές ιδιότητες των λέξεων. Οι γλώσσες, κατά τον Τσόμσκι, διαφέρουν μόνο φαινομενικά. Ο διάσημος γλωσσολόγος μάς παρουσιάζει να υποθετήσουμε τη «σκοπιά του Αρειανού»: ο κάτοικος του Αρη που επισκέπτεται τη γη διαπιστώνει παντού το ίδιο γλωσσικό φαινόμενο, την «πραγμάτωση» της ίδιας γλωσσικής ικανότητας, παρά τις ποικίλες διαφορές μεταξύ των γλωσσών. Γι' αυτόν, οι διαφορές μεταξύ της κινεζικής, λ.χ., και της ελληνικής είναι ασήμαντες. Άλλωστε, η «λογική μορφή»

όλων των γλωσσών είναι παρόμοια: διαφορές παρατηρούνται κυρίως στη «φωνολογική μορφή». Η γλωσσική ικανότητα είναι ίδια για όλους τους ανθρώπους και, σύμφωνα με τη νέα αντίληψη του Τσόμσκι, αγίζει την τελειότητα.

Στους «Νέους ορίζοντες» ο Τσόμσκι επιχειρεί να εκθέσει τις ελάχιστες φιλοσοφικές αρχές που διέπουν αυτό το νέο μινιμαλιστικό μοντέλο. Η γλωσσική ικανότητα περιγράφεται ως ατομικό χαρακτηριστικό μόνο δευτερευόντως καθορίζεται από «συλλογικές» ή «κοινωνικές» συμβάσεις. Επιπλέον, η ατομική αυτή ικανότητα είναι ενδιάθετη, εσωτερική. Ο «ενδιάθετος λόγος» (I-language, από το individual-internal language) είναι η διαδικασία που «γεννά» (βλ. «γενετική γραμματική») τις φυσικές γλώσσες. Παρότι ο Τσόμσκι δεν πιστεύει στον αναγωγικό βιολογισμό, την αντίληψη δηλαδή ότι οι ιδιότητες της «καθολικής γραμματικής» μπορούν να αναχθούν σε συγκεκριμένες και

εντοπίσιμες βιολογικές διεργασίες, δέχεται πάντως ότι η γλωσσική ικανότητα είναι έμφυτη, βιολογικά και γενετικά προκαθορισμένη· στα νέα του γραπτά ο όρος «γλωσσική ικανότητα» περιγράφει ένα είδος βιολογικού οργάνου. Ατομικότητα, εσωτερικότητα, φυσιοκρατία είναι, συνεπώς, οι τρεις βασικές φιλοσοφικές αρχές του Νόαμ Τσόμσκι. (Για τις φιλοσοφικές αυτές αρχές βλ. και τα δύο πρώτα, κακομεταφρασμένα

δυστυχώς, κεφάλαια του βιβλίου του Τσόμσκι «Δυνάμεις και προοπτικές», εκδ. «Νέα Σύνορα-Αιβάνη, 1999.)

Γενετική Γραμματική

Οι γλωσσολογικές έρευνες του Τσόμσκι συνδέονται στενά με τις φιλοσοφικές του πεποιθήσεις. Η σχολή της γενετικής γραμματικής ακολούθησε έναν «φιλοσοφικό τρόπο σκέψης» και η γλωσσολογική έρευνα οργανώθηκε διεθνώς στη βάση των αρχών που μόλις εκθέσαμε. Στον Τσόμσκι οφείλεται α-

ναμφίβολα η εισαγωγή του λεγόμενου απαγωγικού/παραγωγικού συλλογισμού στη γλωσσολογία. Με τον Τσόμσκι η γλωσσολογία έπαψε να είναι εμπειρική επιστήμη, βασισμένη αποκλειστικά στην παρατήρηση και την επαγωγική γενίκευση, και γίνεται επιστήμη εξηγητική· υποθετεί το ίδιομα του υποθετικού συλλογισμού και της εις άτοπον απαγωγής· το ύψος και η μεθοδολογία αλλάζουν δραματικά· η περιγραφή παύει να είναι αυτοσκοπός· απώτερος στόχος τώρα είναι η επαλήθευση των αφηρημένων αρχών που διέπουν όλες τις «γήινες» γλώσσες. Είναι σημαντικό, από την άποψη αυτή, ότι για πρώτη φορά στην ιστορία της γλωσσολογίας συστηματικά καταγράφονται και αναλύονται μη γραμματικά «δεδομένα», δηλ. αντιγραμματικές εκφράσεις που ούτε λέγονται ούτε γράφονται, διεκδικούν όμως περίοπτη θέση στον εξηγητικό συλλογισμό των γλωσσολόγων. (Διάσημο είναι το παράδειγμα του Τσόμσκι «colorless green ideas sleep furiously»= «οι άχρωμες πράσινες ιδέες κοιμούνται μανιασμένα», με το οποίο εξηγεί την έννοια των «σημειολογικών περιορισμών».)

Ο Τσόμσκι κατόρθωσε να μετατρέψει τη γλωσσολογία σ' ένα παγκόσμιο ερευνητικό πρόγραμμα - φαινόμενο μοναδικό στην ιστορία των επιστημών του ανθρώπου. Στο ερευνητικό αυτό πρόγραμμα, που γρήγορα απέκτησε τον χαρακτήρα κατ' άλλους ενός ανοικτού πνευματικού κινήματος, κατ' άλλους μιας ερευνητικής κάστας ειδικών, ενεπλάκησαν

γλωσσολόγοι φιλόσοφοι, βιολόγοι, ψυχολόγοι, επιστήμονες της πληροφορικής, προερχόμενοι από διαφορετικές πανεπιστημιακές σχολές και ερευνητικά ινστιτούτα, απ' όλα τα μέρη του κόσμου. Οι επιστήμονες αυτοί κατόρθωσαν να εργάζονται συντονισμένα ακριβώς επειδή οι βασικές αρχές είχαν τεθεί από πολύ νωρίς. Ακόμη και το φαινόμενο των «γλωσσολογικών πολέμων» που ξέσπασαν ανάμεσα στον Τσόμσκι και τους οπαδούς εναλλακτικών θεωριών τις δεκαετίες του '60 και του '70 πρέπει να το εξηγήσουμε σύμφωνα με αυτή τη νέα ερευνητική συγκρότηση του πεδίου της γλωσσολογίας. Από αυτή την άποψη, είναι εντυπωσιακή η προθυμία του Τσόμσκι να αναθεωρεί τις απόψεις του, αλλά και η ικανότητά του να ενσωματώνει στις αναθεωρημένες θεωρίες τις απόψεις των αντιπάλων του.

Αν λοιπόν η συνεχής αναθεώρηση και η αδιάκοπη τεχνική επεξεργασία χαρακτηρίζουν την πρώτη κατηγορία των γλωσσολογικών βιβλίων του Τσόμσκι, η δεύτερη κατηγορία των φιλοσοφικών βιβλίων χαρακτηρίζεται, αναμφίβολα, από τη σχετική ομοιομορφία των θεμελιωδών αρχών, που τώρα παρουσιάζονται ακόμη πιο απλουστευμένες. Παρά τις συνεχείς δραματικές μεταμορφώσεις της θεωρίας, οι Νέοι ορίζοντες του 2000 είναι οι παλιοί αλλά ακόμη αινωτικοί ορίζοντες της δεκαετίας του '60.

* Ο Σπ. Α. Μοσχονάς είναι λέκτορας γλωσσολογίας στο Τμήμα Ε.Μ.Μ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών.